

DELA BORISLAVA PEKIĆA U 13 KNJIGA

VREME ČUDA
HODOČAŠĆE ARSENIJA NJEGOVANA
USPENJE I SUNOVRAT IKARA GUBELKIJANA / ODBRANA I
POSLEDNJI DANI
KAKO UPOKOJITI VAMPIRA
ZLATNO RUNO I-VII
U TRAGANJU ZA ZLATNIM RUNOM I-III
BESNILO
1999.
ATLANTIDA
RAĐANJE ATLANTIDE
NOVI JERUSALIM
GRADITELJI
DRAME I-II

ATLANTIDA

EPOS

BORISLAV PEKIĆ

DELA BORISLAVA PEKIĆA U 13 KNJIGA
Knjiga 9

Copyright © 1988, Borislav Pečić
Copyright © 2011 ovog izdanja, LAGUNA

*„Bilo je i biće mnogih uništenja čovečanstva...
i ono će kao dete morati da otpočinje uvek iznova,
ne znajući šta je bilo pre njega...“*

Platon
Timej

*„O Solone, ti znaš da je zemlju nekad
nastavala najpravednija rasa ljudi koja je
ikada živela... Golema beše snaga koju su
bogovi dali izgubljenoj Atlantidi...“*

Platon
Kritija

Sadržaj

PREDGOVOR	11
<i>PRVA GLAVA</i>	
ČOVEK ZLATNIH I ČOVEK GVOZDENIH OČIJU	17
<i>DRUGA GLAVA</i>	
SMRT MORSKE LASTE	39
<i>TREĆA GLAVA</i>	
PRIČA O DEVOJCI BEZ GLAVE	63
<i>ČETVRTA GLAVA</i>	
KRČAG IZ KOGA LIJE VODA	87
<i>PETA GLAVA</i>	
VELIČANSTVENE DEVICE NA LETEĆIM METLAMA	111
<i>ŠESTA GLAVA</i>	
UBICE KOJE SILAZE SA EKRANA	135
<i>SEDMA GLAVA</i>	
DUBOK BUNAR PROŠLOSTI	159

OSMA GLAVA

HOWLANDE, GDE JE BRAT TVOJ? 183

DEVETA GLAVA

ŽIVOT S ONE STRANE OGLEDALA 205

DESETA GLAVA

POBUNA U ZEMLJI ČAROBNJAKA IZ OZA 229

JEDANAESTA GLAVA

LUANA, DEVOJKA IZ DRUGOG SVETA 251

DVANAESTA GLAVA

U LOGU ČOVEKA GVOZDENA OKA 277

TRINAESTA GLAVA

NOĆ U HRAMU PROZIRNIH ZIDOVA 305

ČETRANAESTA GLAVA

SVETI OBRED TERAFIMA. 331

PETNAESTA GLAVA

LJUDI U ZNAKU VODOLIJE. 353

ŠESNAESTA GLAVA

KRATKA, SRAMNA POVEST ANDROSVETA 373

SEDAMNAESTA GLAVA

ZORA NAD DUNAMA CAPE CODA. 397

OSAMNAESTA GLAVA

AQUARIUS ILI U TRAGANJU ZA ZLATNIM DOBOM. . 415

DEVETNAESTA GLAVA

JOHN ALDEN SE VRAĆA IZ MRTVIH 437

DVADESETA GLAVA

STAZA LOVACA NA LJUDSKE GLAVE 457

DVADESET PRVA GLAVA

TAJNA EGIPATSKE SFINGE 477

DVADESET DRUGA GLAVA

LJUDI SU MEĐU NAMA 499

DVADESET TREĆA GLAVA

POVEST POSLEDNJEG RATA. 525

DVADESET ČETVRTA GLAVA

NAĐENA ATLANTIDA. 549

O autoru. 567

PREDGOVOR

„Dužnost nam je da sledimo maštu bar koliko poštujemo očiglednosti realnog sveta od kojih živimo. Jer, istina ima najviše izgleda da bude negde gde se naša mašta i tuđa realnost ukrštaju...“

B. Pekić
Atlantida naših nada, esej

Atlantida je odavno mogla biti napisana. Ideja za nju prethodila je temi *1999*, ali, kao što u ovom poslu biva, okolnosti mimo autorove volje upravljaju književnim redosledom češće nego što se misli. Zato *Atlantida* sledi *1999*, umesto da joj prethodi. Ali, kako obe knjige pripadaju podvrsti antropoloških eposa koji se ne bave ovim ili onim čovekom, već *homo sapiensom* uopšte i njegovim izgledima u okviru jedne kosmološke sheme, poremećaj u redosledu se ne oseća kao naročita smetnja. Naravno, dosledan antropološki epos nemoguć je, kao što nije moguć *čovek kao takav*. Čovek kao takav uvek je, barem u književnosti, ovaj ili onaj – lik. U mom slučaju, to je izvesni John Carver (Howland), potomak engleskih puritanaca koji su na jedrenjaku *Mayflower*, godine 1620, kao prvi doseljenici stupili na tle Amerike.

Zagonetkom postojanja ili nepostojanja Atlantide, njenom lokacijom ako postoji, njenom sudbinom ako je postojala, i njenim antropološkim značenjem u oba slučaja, postojala ili ne, bavio sam se odavno. Nisam nikad mislio da o tome pišem roman. Na umu sam imao amaterski esej – napisan, uostalom – koji ću, bez ambicija, pridodati masovnom groblju knjiga na temu izgubljenog kontinenta.

Onda sam imao san koji se ovog predgovora ne tiče, i iz njega shvatio da *moram* napisati roman. I tako već ulazimo u tajnu. A tajne se ne ispovedaju.

Knjigu, međutim, nisam napisao ni protiv volje ni bez volje. Nadam se da će čitalac to osetiti. A ni bez izvesnih ambicija koje me pri pisanju *Besnila* nisu opterećivale. Ambicije su se odnosile na umetničku analizu naše *indomašinske civilizacije*, koja mi se u mnogim aspektima, ne tek istorijski već i aktuelno, nije činila ljudskom. Dovoljno je bilo intenzivan osećaj alijenacije uzdići do alegorijske hipoteze i temelj romana bio je postavljen.

Zato je u ovoj knjizi žudnja za Atlantidom stvarna. Možda je stvarna i Atlantida. Njena bi obnova možda takođe mogla biti stvarna, premda su zasada izgledi ništavni. Sve je ostalo – fikcija. Ali fikcija koja se, gde god može, oslanja na realnost dokumenta.

Ideja Atlantide je, nesumnjivo, potekla iz potrebe za rajem. Kako se postojanje raja, u paklu ljudske stvarnosti, nije moglo dokazati, morali smo ga tražiti u nečemu što je postojalo, pa se iz izvesnih razloga izgubilo. Takav je biblijski *Eden*, raj na istoku. Takvi su izgubljeni rajevi svih rasa, naroda, plemena. *Sekhet-Aaru* Egipćana, *Elisejska polja* Grka, keltski i galski *Avalon/Abalusi/Abalonia*, astečki *Aztlan*, starohindusko *Belo ostrvo*, Zlatni krajevi istočnih legendi, da ne nabrajamo sva mesta koja smo birali da im posvetimo svoje nade, izneverene na svim drugim mestima na kojima smo živeli.

Atlantida je najpoznatiji među njima. Većinu podataka o njoj, koje sve dugujemo Platonu, kao i šta ti podaci nude nauci i imaginaciji, naći će čitalac u samoj knjizi kao integralan deo naracije. Ovde bih dodao samo nekoliko činjenica i nekoliko sumnji.

Platonovu tezu, iznetu u dijalogima *Timeju* i *Kritiji*, odbacio je njegov učenik Aristotel, optužujući ga da je Atlantidu izmislio, a potom je, kad s njome nije znao šta da radi, što se piscima događa, jednostavno potopio, slično postupku književne *deus ex machine* helenskih tragedija. Ali je prihvata Cantor (335–275. pre H.). Pominju je Strabon prilikom komentaranja tekstova istoričara Posidonija, dva veka docnije, i Diodorus Siculus, oko 30. AD, u 3. knjizi *Istorije sveta*. Atlantidu beleže Plinije Stariji u *Istoriji prirode* (77. AD) i Jevrejini Filon u *Večnosti sveta*. Nalazimo je kod Plutarha kad u okviru *Životopisa* govori o Zakonodavcu Solonu koji je priču o Atlantidi doneo iz Egipta oko 600. pre H. O njoj u V veku AD raspravlja Proclus u komentarima Platona i poslednji veliki rimski istoričar, Ammianus Marcellinus.

Ovde se moramo zaustaviti i izdvojiti filozofa Origena. Platonov izveštaj o ratu Atlantidana i Atinjana interpretira on kao sukob *dobrih i rđavih demona*, anticipirajući ideju koja je u ovoj knjizi književno primenjena u obliku globalne alegorije. Numenius mi je takođe pomogao, jer je taj rat nazvao *borbom duša* i tako u fizički svet legende o Atlantidi uveo pojam koji me je naveo na smelost da tajni rat Atlantidana i njihovih robota shvatim kao – *rat onih s dušom protiv onih koji je nemaju*.

Poslednji antički pisac koji o tome govori je Cosmas Indicopleustes (*Hrišćanska topografija*).

Definitivna pobeda hrišćanstva zadugo pokopava mit o Atlantidi. Zamenjuje ga Eden, judeohrišćanski raj – na Istoku. (Ne zaboravimo da je sve do tog vremena antički raj bio na

Zapadu, pa je tamo, izvan Herkulovih stubova, smeštena bila i Atlantida.)

Kontroverza se s renesansom ponovo raspiruje te od tada do danas producira hiljade teza, knjiga, predloga, dokaza i protiodokaza, sve do prvog ozbiljnog rada na tu temu, 1982, *Atlantis-antediluvijalni svet* Ignatiusa Donnellyja.

Izgubljeni kontinent ne samo što je smešten u gotovo svaki kutak zemlje i mora zemljinog globa, pa i najbizarniji, nego je često menjao ime, dok se, najzad, nije pretvorio u pacifičku Lemuriju ili zemlju Mu, sa stanovnicima malo sličnim čoveku. (Kako Lemure niko video nije, niti o njima ima pisanih svedočanstava, opisa su se prihvatili okultisti. W. Scott-Elliot u *Izgubljenoj Lemuriji* opisuje prosečnog Lemura kao zanimljivo stvorenje, s izgledom zubatog mravojeda, petnaestak stopa visoko, s trećim okom na zatiljku i sposobnošću da ide natraške. Nisam znao šta bih sa tom sposobnošću započeo, pa sam ostao na atlantičanskom čoveku kao antropološkom junaku priče.)

Pa ipak, dve su lokacije ostale primarne. Jedna u egejskom Mediteranu, za koju se prilično neuspešno htelo da se poklopi s prostorom i vremenom nejasne minojske protogrčke civilizacije, i druga – atlantska, koja se i danas smatra najverovatnijom.

Ako je Atlantida uopšte verovatna, razume se. I bez obzira na to da li je bila baš – rajska. Atlantida nipošto ne mora biti raj da bi egzistirala. I mi postojimo, a od raja smo prilično daleko. Uostalom, Platon je kao raj i ne shvata. Inače je ne bi pustio da vodi osvajački i istrebljivački rat, vrlo nalik na istorijske ratove *dokazanog sveta*. Stoga sam bio slobodan da ponudim svoju lokaciju.

Vratio sam se izvornom Platonovom tekstu, koji je, u nestrpljivosti traganja za Atlantidom, izgleda, zaboravljen. U *Timeju* sam pročitao sledeću tvrdnju: *Bilo je i biće mnogo uništenja čovečanstva izazvanih različitim razlozima...* Platon govori o Atlantidi kao svetu, a o Atlantidanima kao o čovečanstvu. On

takođe veli da je *nekada nastavala zemlju najplemenitija rasa ljudi koja je ikada živela...* Ne kaže kontinent ni ostrvo, nego kaže – zemlju.

Zato sam Atlantidu smestio širom zemljinog šara i učinio je – svetom, postigavši istovremeno da se ne zamerim pristicama nijedne druge lokacije, jer su ovim solomonskim rešenjem sve podjednako zadovoljene.

U svakom slučaju, čudne se stvari događaju s nekim od onih koji žure da svet o njoj obaveste. Solon se vraća iz Egipta da Grcima saopšti poruku egipatskih sveštenika iz Hrama boginje Nut, kako oni, Egipćani, Grci pogotovu, *nisu prvi ljudi na svetu*. Nikad im to ne saopštava, umire naprasno, a započeti se manuskript gubi. Platon ne dovršava *Kritiju*, prekida knjigu u pola rečenice koja se odnosi na Atlantidu i njenu propast. Zevs je sazvaio bogove da se o njoj sudbini dogovore. Ne znamo šta je na tom skupu dogovoreno. Tajne bogova nisu za izdavanje. Ali znamo posledice dogovora: u jednom danu i noći Atlantida je potopljena.

Kako je moguće da antički pisci, i kada se njome bave, kažu malo, a govore nejasno? Herodot do dosadnih pojedinosti opisuje svaku helensku pobedu, ali najveću, najsudbonosniju, važniju od pobeđe nad Persijancima, uopšte ne pominje. Tukidid u *Arheologiji* o njoj ne veli ni reči. Izokrat os ne reči, Elius Aristid ni reči... Zar je logično, sa isključenjem indiskrecije sveštenika Saïsa, apsolutno ćutanje Egipćana o najmoćnijoj imperiji sveta? Ljudima kojima možda zahvaljuju bogove i piramide? (Ako se ne primi minojska identifikacija Atlantisa s ostrvom Krit, a takav se malo verovatni Krit poistoveti s još neizvesnijom i tajanstvenijom zemljom *Keftijom*, pomenutom prvi put u manuskriptu *Opomene Ipu-Wera* iz XX dinastije, 1350–1100. pre H.)

Zar ne mislite da tu nešto miriše na ono što bi Englezi nazvali *covering up*, a mi – prikrivanjem?

Nesporazumi oko Atlantide bez sumnje će se nastaviti sve dok traje naša potreba za jednim boljim svetom. Atlantida će i postojati i neće postojati. Svi želimo da nekog raja negde ima, makar osobno nikad do njega ne dospeli. Pouzdanost da možemo dospeti ako se potrudimo, dovoljna je da taj raj u svojim snovima održimo.

Ne zaboravimo, u međuvremenu, da su se profesionalni arheolozi, naučni „fariseji i književnici“, naslednici duha skepse koji se rugao Hristu, da ga na kraju, po običaju sumnje, prepusti mržnji i raspne, smejali Heinrichu Schliemannu kad je u potragu za Trojom pošao s Homerovom *Ilijadom* pod mišicom. Schliemann je Troju našao tamo gde je od Homera ostavljena. Na isti je način ser Arthur Evans otkrio Minotaurov lavirint u Knososu. *Odiseja* je, kao što ćemo u ovoj knjizi videti, pomogla da nađemo ne samo Nestorov *Peščani Pil*, nego i kadu u kojoj se kupao itački princ Telemah.

Možda je umetnost dublji depo memorije od ljudskog pamćenja, a imaginacija u traganju za istinom korisnija od naučne uzdržanosti?

Ali imaginacija nije potrebna samo piscu koji vas čeka iza busije ovog naslova. Potrebna je i – *vama*.

Ako je nemate, manite knjigu!

PRVA GLAVA

ČOVEK ZLATNIH I ČOVEK GVOZDENIH OČIJU

„Our Fathers were Englishmen which came over this great ocean, and were ready to perish in the wilderness, but they cried unto the Lord, and he heard their voice and looked on their adversities...“

William Bradford
Mayflower Chronicle 1620.

„Naši očevi behu Englezi koji dođoše preko ove velike vode, spremni da propadnu u divljini, ali se oni obratiše Gospodu, i on ču njihov glas i odazva se vapajima njihovim...“

William Bradford
Hronika Mayflowera 1620.

Gospodar mora Posejdon gnevno zari zlatan trozubac u vodu i voda pobesne. Nije to bura kojoj se s nadom suprotstavljaju neustrašivost i veština. Od natprirodnih je, začaranih nevremena, u kojima, ako im je do života, i sveci moraju da ga izmole od đavola. Jer priroda se odlučila da svet vrati u kaos iz kojeg ga je izvelo Postanje.

Jesenji orkan, duvajući za trezvene s Arktika, za sujeverne iz pakla, a za nevidljive junake ove priče iz Posejdonovog *krčaga* u obliku školjke, lomi iskonsku ravan. Na rudnu magmu nalik, reljef okeana neprestano se menja. Kao da se u mučeničkim trudovima praelementi tek sada u tečnost stežu. Dubodoline talasa nadimaju se u kašaste gore, pa se, pršteći, penu povraćajući, hučno sunovraćaju u neprozirne kratere. Pocrneo vazduh peku munje. Horizontom bez dubine vetar kida sagorele oblake.

Jedrenjak je zdepasta brigantina sa tri katarke. Jedra su mu spuštена, kormilo, za kojim niko ne stoji, ukočeno debelim palamarom. Na teretnoj palubi škripi tovar, obliven penom i lancima vezan za jarbole. Nikog nema na krmu, nikog na pramacu. Svaki moreplovac, osuđen na zlu sreću da se s jedrenjakom

mimoide, verovao bi po običaju doba da je uklet. Prekrstio bi se i zatvorio oči, nadajući se da ga, kad ih otvori, neće videti, kao i sve što s one strane dolazi ili se onoj strani vraća. Otplovio bi potom u luku ili na dno, ne znajući da je u lađi mimoišao najveću tajnu sveta.

Niti bi video kako su se s naporom, protiv vetra, otvorila vrata kabine na krmi jedrenjaka, i da se na njima, držeći se za dovratke, pojavio mladić zlatnih očiju, u crnoj odeći evropskih puritanaca. Užarija tovara od potresa se razvezala i ovaj se svakog trenutka oteti mogao te kao otkačeni top na ratnoj lađi, mrveći palubu, nestati u moru. Mladić je stigao da užad zategne. Tovar se smirio.

S vrata kabine zakoračio je tada na palubu čovek čije su oči imale crvenkastu boju gvozdene rđe a odeća mu bila esnafska, od platna i kože. Pažljivo je motrio saputnika, ali mu u pomoć nije priticao.

Mladić se s mukom probio kroz vodeni klanac, dospeo do glavne katarke i nekoliko stopa uspeo jarbolskim lestvicama. Iza njega se, preko porinutog pramca, podigao orijaški jezik. S talasom uvis digao se i brod a potom strmo u dubine zaronio. Pomamna plima brisala je palubama, otkinula mladića s lestvica i s njim se vratila okeanu.

Čovek gvozdenih očiju otisnuo se od krme i s naprezanjem dohvatio ograde. Pogled mu nije postao mekši ni brižniji. Ostao je bezizrazan, kao pogled slepca.

Crno telo otimalo se na vrhu vala pa iščezlo u ključaloj peni. Na mestu gde je potonulo, ostala je neprovidna jama iz koje se nikad ništa ne vraća. Čovek gvozdenih očiju već je hteo da pod palubu siđe kad je glava mladog puritanca još jednom izronila. Ali, umesto ponovo i zauvek da potone, kao da je moćna elevacija uznesenja iz smrti proteruje, lagano se, gotovo svečano,

nad vodom uspela. Crno telo petama je dodirivalo talas, koji ga je, grmeći, prema jedrenjaku nosio.

Izgledalo je da morem grede.

Zlatooki utopljenik je avetinjski dolebdeo do ograde. Čovek gvozdenog pogleda tek sada se prenuo. Ispružio je ruku i zgrabio ga za kosu. Talas ih je zasuo, do kosti protresao i, preko lađe se prelivši, ostavio prignječene o palubu.

– Za ime Hrista, čoveče, kako si to učinio? – upitao je gvozdenuki čovek kad su se obojica pribrala. Nije izgledalo da ga mladić razume.

– Kako si iz vode izašao?

– Uhvatio sam se za uže glavne katarke i ono me vratilo na palubu – odgovorio je mladić.

Njegov sagovornik nije video da se konopac velikog jarbola odmotao i da se, o njemu viseći, utopljenik na lađu vratio, ali ma šta mu se prividelo, nijedno drugo objašnjenje nije imalo smisla. Nije mu protivurećio, a ni vremena nije bilo. Nov talas ih je u potpalublje oterao.

Obavešten o događaju, zapovednik jedrenjaka poslao dvojicu mornara da namotaju određeno uže. Čovek gvozdenih očiju pođe za njima. Hteo je lično da proveri govori li mladić istinu.

Ovaj ga nije video. Nag do pojasa, ležao je u najtamnijem rebru utrobe broda. Starica u crnoj puritanskoj haljini klečala je pored njega i mazala mu uboje melemom od lekovitog korova, izgovarajući drevne reči koje niko nije čuo.

Jarbolni je palamar nađen čvrsto obavijen oko metalne koturače. Mornari su bogohulili. Čovek gvozdenih očiju se krstio. Shvatio je da će njegova misija na ovoj sablasnoj lađi biti teža nego što je pretpostavljao.

Zvao se John Alden i po zanimanju bio kačar, drvodelja iz Southamptona, sa četvoricom zanatlija unajmljen da putnicima

bude od pomoći kad stignu na odredište, nipošto da deli njihovu strogu veru, pogotovu zagonetnu nadu.

Utopljenik zlatnih očiju bio je John Howland, sluga u domaćinstvu Mastera Carvera, trgovca iz Doncastera, prvog guvernera buduće iseljeničke kolonije Massachusetts i prvog potpisnika *Povelje o savezu i ugovoru*, na kojoj će se ona zasnivati.

Jedrenjak je u Trgovački pomorski registar ishodišne engleske luke Plymouth zaveden pod imenom – *Mayflower*. Bila je to brigantina teška sto dvadeset tona, duga stotinu stopa. Njome je kapetan Christopher Jones prevezio iz Starog u Novi svet 102 pripadnika Crkve hodočasnika, 35 puritanaca iz holandskog grada Leydena, 65 sa Britanskih ostrva, njihovih 11 pasa, 7 mačaka i 3 koze.

Okean kojim su jedrili zvao se Atlantski, jer je na njegovom dnu trunula legendarna Atlantida, zlosrećna majka ljudske civilizacije. Datum je bio prvi novembra, godina – 1620, a dan devet svitanja udaljen od onog u kome će osmatrač s katarke ugledati Obećanu zemlju Severne Amerike, i šezdeset četiri od onog dana u kome se diglo sidro iz Plymouth Sounda i zaplovilo na zapad.

Toga dana, 6. septembra godine 1620, dok se sura, krećna obala Devona gubila s horizonta, kao što čile bolesne more s mrakom ili tužne uspomene s nadom, putnici *Mayflowera*, u crnoj odeći vere, stajahu na palubi jedrenjaka i gledahu kako njihova bivša zemlja, a s njom i prošlost, nestaje u magli. Onamo, iza kopna, odakle dolaze, ne ostavljahu ništa za čime žale. Tamo, iza vode, kuda idu, nemaju od čega da strepe. Ma kakva bude, njima, poslednjim ljudima, živa neizvesnost Novog sveta ne može biti tegobnija od mrtve i bezbožne izvesnosti Starog.

O tome im je govorilo i jedno dragoceno pismo. Nekoliko dana pre nego što će na *Speedwellu* isploviti, da se zbog nepouzdanosti lađe posestrime vrate, i na zapad ponovo isplove na *Mayfloweru* sami, primili su poruku prečasnog Robinsona, njihovog pastora iz holandskog Leydena. U njoj ih je ovaj blagosiljao na starinski, većini neupućenih saplemenika nepoznat način, moleći ih da se i u izgnanstvu drže Božjeg vođstva, vladaju mudro, da obazrivi budu u dodiru s tuđinom, da rade za dobro Zajednice i između sebe izaberu staroste, upućene u nauku. Beseda se ne razlikovaše od saveta što bi ih svojoj pastvi sročio anglikanski pastor, koji je s obale zburado gledao kako *Mayflower* bespuću odnosi zaklete neprijatelje Krune i Vere. Saveti behu isti, ali isto ne savetovahu iseljenicima Crkve hodočasnika i neposvećenom uhu njihovih dušmana. Ovima je to bio učeni engleski što se nedeljom slušao s amvona svih engleskih crkava, a njima prevod s drevnog jezika kojim više niko nije govorio, iako su se ehom mu još sporazumevali talasi Atlantika i vetrovi izgubljeni među njegovim obalama.

Nisu ga razumevali ni svi „hodočasnici“. Samo su izabrani među njima istinu znali. I da je ona, ta istina, kao u tajnoj kripti, u njihovoj veri sačuvana, a ne sama vera, najveće blago što ga iz Starog u Novi svet prenose.

Plovidba beše duga i teška. Dvadeset četiri domaćinstva stislo se u mračnoj, zagušljivoj utrobi lađe, kao među rebrima biblijskog kita, ni u jednom času dvomesečnog jedrenja ne znajući hoće li ih Bog iskrcati u život Novog sveta ili vratiti među mrtvace Starog. Priroda, dužna da ih štiti, nije ih, izgleda, prepoznala. Jesenje bure činile su izbor između otvorene palube i zatvorene utrobe broda nemogućim. Pod palubom ih je ubijao vazduh, na palubi voda. A ni posada ih nije marila. Iako se ugovora o najmu verske ekscentričnosti putnika nisu

ticale, mornari kapetana Christophera Jonesa prezirali su crne, sumorne, nesvojtjljive izopštenike – u čijoj izdvojenosti, pored prinude, beše i ohole dobrovoljnosti – samozvane čistunce što su sve vreme, u kome nisu болоvali, povraćali ili se svađali, posvećivali litanijama, pre nalik na dogovore zaverenika nego na molitve časnih ljudi. U preziru je bilo i sujevernog straha da neprirodno ponašanje ovih zanesenjaka, po tradiciji opasnije na moru nego na kopnu, ne nauče na lađu zlu kob, nesposobnu da luči krive od nedužnih.

Jedini koji se iz opšteg neprijateljstva izuze beše John Alden, kačar iz Southamptona. Na njega je nova vera učinila snažan utisak te je prema iseljenicima bio upadljivo predusretljiv. Često je prilazio putnicima, nastojeći da zapodene razgovor o veri, njenim načelima, prilikama pod kojim su joj pristupili, razlozima za preobraćeništvo, ili bi se pridružio nekoj skupini u beskonačnom dogovaranju, trudeći se da shvati o čemu je u njihovim nerazumljivim prepirkama reč. Od ljudi koji su srcu primili savete pastora iz Leydena moglo se očekivati da pažnju tuđina predusretnu blagonaklono, kako im je preporučeno, pogotovo što je u netrpeljivosti posade bila usamljena. Malim unijama uverenja, na ivici hereze i opšteg odbacivanja, svaki pridošlica dobro dođe, svaki konvertit dokazuje ispravnost nove vere. Ova se zajednica, međutim, nije oko Johna Aldena trudila. Izbegavan je s uvredljivom upornošću. Kad im je prilazio, začu-tali bi i vraćali se jadikovkama nad sudbinom od koje su utekli ili onom što ih u nepoznatoj divljini čeka, ali se Aldenu činilo da se njihova čvrsto zatvorena usta i dalje sporazumevaju, da su još u dogovaranju nedostupnom sluhu, a možda i ljudskoj prirodi kako je shvata njegov svet. Na kačaru se, međutim, nije videlo da odbojnost putnika primećuje ili da ga ona obeshrabruje. Produžio je da im bude od pomoći i preko uslova predviđenih ugovorom o najmu. Oni su usluge primali bez zahvalnosti, kao

da ne potiču od njega, pa ni iz slova i duha ugovora, već od neke sile čijoj dobroj volji zanatlija tek posreduje.

Samo jedan putnik nije delio nepoverenje zajednice prema Johnu Aldenu. Bio je to njegov imenjaka, John Howland iz domaćinstva Carverovih, mladić zlatnih očiju i pitome naravi. Ona je objašnjavala popustljivost prema nametljivom drvo-delji, ali, u sektu strogih načela, ne i ravnodušnost s kojom su iseljeničke staroste gledale na njihovo druženje. Alden najzad zaključio je da je Howlandu pomirljivo ponašanje dopušteno, a možda i naloženo, da se vidi kakve je prirode njegov interes za Crkvu hodočasnika i šta ga njoj privlači: ubedljivost nove vere ili nešto drugo?

Istinu znadijahu samo staroste. John Alden je nešto od nje tek naslućivao. Na ozbiljnu sumnju navešće ga godinama kasnije *Hronika Mayflowera*, zabeležena perom učesnika, Williama Bradforda, gde su izvesni događaji objašnjeni na način koji se nije podudarao s njegovim iskustvom.

Prvi se ticao smrti jednog mornara. Ovaj je, prestavši da izlučuje mokraću, pateći izdahnuo, pa je u vreću ušiven i u more bačen. U zori sahrane talasi su ličili na titanske grobne humke, pokrenute da vrata svoje mrtve, divove pogrebene na dnu Atlantika, te je izgledalo da do ceremonije neće ni doći, ali kad s telom pokojnika na palubu iziđoše, vodeno se groblje smiri, a do lađe se peneći dovalja u talasu iskopana raka, ispuštajući iz sebe memlu iskonskih dubina. Čim je raka primila telo i s njim nestala, more se ponovo prepusti pomami. Alden je znao za bolest kojom je vladar Judeje Irod kažnjen zbog dojađivanja deci Izrailja. Bog mu je stezao bešiku sve dok u mukama ne izdahnu. I podudarnost ne bi privlačila pažnju – moreplovcu behu skloni retkim zarazama – da se i preminuli mornar nije isticao u kinjenju iseljenika. Žalbe kapetanu Jonesu nisu pomagale. Usred Atlantika ne smede ovaj da se zameri buntovnički raspoloženoj posadi.

Od putnika mu je možda zavisio dobar glas, ali od posade mu je zavisio život. Tada se, kako govorahu iseljenici, na njihov poziv umeša Gospod, Bog kojeg su užasnuti mornari zvali Satanom Crne crkve, dole u mračnoj utrobi *Mayflowera*.

Drugi je događaj bio još zagonetniji. Pod udarcima talasa napukla je greda-venčanica broda. Opasnost da se prelomi i trup jedrenjaka raspadne beše sve veća. Pozvan od kapetana Jonesa, Alden jedini lek nađe u metalnom obruču koji će gredu učvrstiti i korito lađe držati do najbližeg kopna. Nisu ga, nažalost, imali. Pojavio se, s neba, među hodočasnicima. Ne, doduše, u preporučenom prstenastom obliku, već kao džinovski zavrtanj koji je, proteran kroz drvo, učvrstio gredu. Od Howlanda Alden saznade da je Master Carver zavrtanj poneo radi podizanja kuće u kolonijama. I objašnjenje bi ga umirilo da ga je otkrio dok je iz radoznalosti još za utovara krišom pretresao iseljenički prtljag.

Treći se slučaj zbilo s mladim Howlandom, devet dana pre iskrcavanja na Cape Codu. Alden je bio svedok prijateljevom čudotvornom povratku iz smrti, ali i mirnoj upornosti s kojom ga je Howland poricao, pripisujući spasenje odrešenom užetu glavne katarke, užetu što je posle nesreće nađeno na svom mestu.

Kasnije mu je, kad se već i sam rešio da u Novoj Engleskoj ostane, do ruku došla *Hronika Mayflowera* iz pera drugog po redu guvernera kolonije, praoca Williama Bradforda. U njoj je našao opisane sve ove događaje: i užasno umiranje Jonesovog mornara, i učvršćenje grede-venčanice Carverovim zavrtanjem, i srećno spasenje Johna Howlanda, ali nijedno od njegovih, Aldenovih, zagonetnih iskustava s njima. Jonesov je mornar umro od zaptivene bešike, zaraze poznate na Južnim morima. Carverov zavrtanj oduvek je na brodu bio. A Howlanda je spasilo uže glavne katarke. Za časnog Williama Bradforda je sve što se na brodu desilo bilo prirodno. Za Johna Aldena, kačara

iz Southamptona – nije. Za njega je časni Bradford nečasno lagao. I sve do duboke starosti i smrti, koja mu je godine 1687. sekirom nepoznatog ubice odsekla glavu, on će, obavljajući u međuvremenu savesno i zanat i javne poslove novog Plymoutha, nastojati da otkrije razloge toj laži.

Sećaće se tom prilikom i drugih neobičnosti plovidbe, a iznad svega 11. novembra 1620, zaliva Cape Cod i stupanja na tle Novog sveta.

Sive, valovite peščane dune sledile su uvalu u obliku potkove i to oštro, sumorno, jednoliko sivilo bilo je najsvetlija boja poluostrva. Sve ostalo beše još ugasitije, gotovo crno. Crno i bez dubine. Predeo je izgledao kao drevna ruševina obrasla mrtvom mahovinom, čije se mrlje opažaju samo zato što ih pokreće vetar. I golo, opustošeno drveće zaleđa, i voda nalik na gusto ulje što ga plima izvlači iz zaliva, i uglučano kamenje plicaka, potavnela jaja odlutalih nemani od granita, i atlantsko nebo, glomazno, teško kao okean izvrnut na dno. Nije bilo ni ptica što su, prema pričama očevidaca, s ratničkim kricima kao munje pogadale talase. Kroz pogrebni sjaj zore strujao je vazduh bez života i obećanja.

Izlazeći iz čamca ostavio je trag čizme u mulju. Osvrnuo se. Nije ga više bilo. Plima se vratila da njegove stope izbriše i opet moru ode. Shvati da će tako biti s njima. Ostaviće ovom ukletom, crnom, mrtvom zemljom tragove i nestati. Zatim će naići prva plima i tragove istrti. Niko neće znati da je ovom obalom koračao John Alden, kačar iz Southamptona. Požele da se vrati na lađu, ne razumevajući oduševljenje s kojim su njegovi saputnici ljubili negostoljubivu zemlju, iako im je obećavala samo lišavanje i patnju, a onamo, iza crnog, studenog vidika, možda i mučeničku smrt. Osećanje dužnosti bilo je jače. Savladao je zebnju i ostao.

Trebalo je najpre postići prijem među koloniste, na čijem spisku, sastavljenom u Plymothu, nije bio. O stupanju u Crkvu,

zajednicu posvećenih, nije zasada moglo biti ni reči. Lišena krutih običaja katoličanstva i reformisanih crkava, izgledala je otvorenija od svih. Ali, ukoliko joj se čovek bližio, njeni su se nevidljivi zidovi, izgrađeni od nepisanih zakona, neizrečenih reči i nesaznatljivih istina, zatvarali kao školjka oko bisera, i on bi se našao pred odbijanjem, što je izdaleka, iz nedovoljnosti druge vere, izgledalo kao bratski poziv. Tek uoči pogibije saznaće šta mu je nedostajalo za prijem u Crkvu, odnosno šta je to imao što je pristupanje onemogućavalo. Ali, iako je ovamo došao kao najamnik, spreman da se po ugovorenom poslu vrati u Englesku, prijem u koloniju nije mu mogao biti uskraćen. Zato je na crnim dunama Cape Coda, pod šupljim nebom Atlantika i kraj njegovih neizmernih voda, i on potpisao Povelju o savezu i ugovoru, koja je počinjala rečima Starog sveta:

*„U ime Boga, amin. Mi, čija su imena potpisana, lojalni podanici našeg suverenog gospodara Jamesa, po milosti božjoj kralja Velike Britanije, Francuske, Irske, branio-
ca vere, preduzimajući u slavu Božju i za napredak hrišćanstva, čast našeg vladara i naše zemlje, ovu plovidbu da zasnujemo prvu koloniju u Severnoj Virginiji, ujedinjujemo se u prisustvu Gospoda u građansko telo...“*

Sledili su ciljevi udruživanja i potpisi poglavara domaćinstava, kao i onih inokosnih. Naizust je znao imena i red kojim su u povelji upisana:

„John Carver, John Turner, William Bradford, Francis Eaton, Edward Winslow, James Chilton, William Brewster, John Cracston, Isaac Allerton, John Billington, Miles Standish, Moses Fletcher, John Alden, John Goodman,

Samuel Fuller, Degory Preiv, Christopher Martin, Thomas Williams, William Mullins, Gilbert Winslow, William White, Edmund Margeson, Richard Warren, Peter Browne, John Howland, Richard Britteridge, Stephen Hopkin, George Sowle, Edward Tilley, Richard Gardiner, Francis Cooke, John Allerton, Thomas Rodgers, Thomas English, Thomas Tinker, Edward Dotey, John Ridgale, Edward Leicester, Edward Fuller.“

Devet ljudi je odbilo da potpiše dokument iz razloga koji su Aldenu ostali nepoznati. Možda se nisu slagali s nekim klauzulama povelje – jer su sastavljači, staroste Crkve hodočasnika, propisali kolonistima veće obaveze od onih što su ih ovi potpisima bili spremni da preuzmu – ili su se prosto prepali divljine i pustoši koju nisu očekivali? Ali, i da se devetorica otpadnika pridružila koloniji, malo bi se dobilo. Osmoro ih je pomrlo odmah sutradan. Deveti se, mutaveći i slepeći, vukao za njima dok jedne noći i on nije nestao.

John Alden nikad neće nesrećnika zaboraviti. Videći da ga braća iz Crkve izbegavaju, pokušao je da se približi njemu, neposvećenom, u očiglednoj nameri da mu se poveri. Zadebljao, nepokretan jezik odbijao je želju da sledi. Umesto reči, iz usta mu je curila bela pena kao u pobesnelih pasa. Alden je bio nemoćan da mu pomogne, premda je slutio da bolesnikovo saopštenje može biti presudno za njegovu misiju. Mutavac je onda vrhom čizme u pesku žala urezao neke šare. One su zamenjivale reči koje nisu mogle biti izgovorene. Šare su postepeno dobile oblik – čupa iz koga lije voda. Da li je crtež završen ili mu je još nešto nedostajalo, Alden tada nije stigao da sazna. Staroste su odvele nesrećnika na lečenje starici koja je izvidala Johna Howlanda. Ovde, nažalost, ne dođe do poboljšanja i on

ga više nije video, niti o njemu išta čuo. Dubok ćup iz koga se izliva voda izbrisan je njihovim petama, ali je zauvek ostao u Aldenovom pamćenju.

Mučila ga je još jedna zagonetka. Cilj plovidbe, određen patentom što ga je u ime iseljenika primio Master Wincob, nije bila Nova Engleska, već ušće reke Hudson u Severnoj Virginiji, dvadeset pet milja južnije od Cape Coda. Alden je sumnjao da je, posredstvom hotimične navigacione zablude kapetana Jonesa, prevaru izvela *New Netherlands Company*, univerzalni medijator kraljevskih prava za Severnu Ameriku, navodeći siromašne i buntovne puritance u divljinu, a pitomiji jug čuvajući za imućniju i lojalniju klijentelu. Ali kad je video da izbeglice greškom ne samo što nisu nezadovoljne već da ih ona i veseli, te da od kapetana ne zahtevaju da ponovo isplovi i do Hudsona ih preveze, shvati da oni drugo i ne žele nego da što dalje budu od sveta i njegove civilizacije. Otada je verovao da su oni potplatili Jonesa da promaši ušće Hudsona, ili da su do Cape Coda došli bez kapetanove pomoći ali uz saučesništvo one iste mračne sile koja ih je oslobodila nasrtljivog mornara na *Mayfloweru* i smrću kaznila devetoricu renegata, nepotpisnika *Povelje o savezu i ugovoru*.

Nešto kasnije opremljen je izviđački pohod u dubinu poluostrva, pod vođstvom vojnika od karijere, iskusnog kapetana Milesa Standisha, s Bradfordom kao zastupnikom. Alden pozva prijatelja Howlanda da se ekspediciji pridruže, i ovaj pristade. Kačaru se učini da je među petnaesticu izabranih primljen više da ga stalno odbijanje ne oneraspoloži nego što se na njegovu učešće polagalo. S druge strane, kao trezven čovek, nije hteo da ga preosetljivost zavede, pa odustade od preuranjenog zaključka, ostavljajući ga budućnosti.

Ova ga u celosti potvrdi. Nije se pokajao što se odmah posle zamorne plovidbe izložio novim naporima. Da je on potomcima

o pohodu pisao izveštaj, priča o njemu prilično bi se od Bradfordove razlikovala. Čitajući guvernerovu *Hroniku* mnogo godina kasnije, činilo mu se da ekspedicija s kojom je ovaj išao, i ona u kojoj je on, Alden, učestvovao, nisu bile iste. I dok je trajala, dok se lutalo čestarima i pustopoljinama crne, sumorne, bezizrazne krajine, a usled ravnodušne jednolikosti predela gubila orijentacija, zbunjivao ga je utisak da je on u jednom pohodu, a svi ostali učesnici u nekom drugom, i da se događaji iz oba pohoda ponekad podudaraju. Njegovi su drugovi, na primer, uporno poricali da vide kako im u susret idu petorica polunagih divljaka u pratnji psa. Tvrdili su da ima priviđenje, da je to čestar ogoljenih hrastovih mladica čije škripanje na vetru liči na kevtanje psa. Što su za njega bile jasne indijanske stope, za njih su ostala ležišta olujama izvaljenog kamenja. Ali, kad naiđoše na trap u obliku humke, a u njemu na lukove, strele i kotarice s osušenim kukuruzom, nisu više mogli poricati prisustvo ljudi. Nije ga poricala ni Bradfordova *Hronika Mayflowera*. Opisujući susret sa crvenokošcima i njihovim psom, guverner, međutim, nije pominjao da je, s ostalim kolonistima, pa i s Howlandom, odbijao da ih vidi kad su stajali stotinak jardi ispred njih, pre nego što će se, zviznuvši psu, izgubiti u šiblju. Za trap je tvrdio da je domorodački grob, a hrana u njemu ostavljena za mrtve. Aldenu se činilo da je namenjena živima. Kada bi urođenici mogli znati za dolazak *Mayflowera*, bio bi siguran da je ostavljena da doseljenicima olakša prve dane na Cape Codu, a da su petorica divljaka poslana da ih dočekaju, ali da susret nije obavljen samo zato što je u ekspediciji učestvovao i on. Sve to, razume se, nije imalo smisla, no John Alden, kačar iz Southamptona, dovoljno je dugo bio u svom drugom, *pravom* zanimanju da pojavama koje zbunjuju razum traži smisao. Naučio je da traga za činjenicama, makar i nemale smisla. Ako čovek raspolaze sa dovoljno neporecivih činjenica i vremena da se ozbiljno

njima pozabavi, ma kako neobjašnjiva njihova priroda, neki će se smisao pre ili kasnije uspostaviti.

A on je, John Alden, imao dovoljno činjenica. I mnogo vremena. Povrh svega, i jedan prizor u sećanju.

Na dan 15. decembra 1620, uoči prelaska preko zaliva na plaže budućeg New Plymoutha, gde će, dvadeset pet milja zapadno od sadašnjeg logora, osnovati koloniju, nebo se oko ponoći osušilo, kiša presta da razbija vazduh, a vetar stade, ostavljajući oko punog meseca kolute tavnih, nepomičnih oblaka. John Alden se probudi. Da li ga je prenula tišina, prva od napuštanja Engleske, ili neko predosećanje, nije znao. Iscrpljen priprema za sutrašnju plovidbu, logor je spavao. Zemlja je upijala lunarni sjaj, prodirući u zaustavljene vode zatona i pretvarajući ih u predeo preko kojeg je izgledalo da se može gaziti. Senke su mirovale u dnu ukočenog drveća. Pesak duna svetleo je kao da gori. Taknut iznenadnom hladnoćom, uspravi se na ležaju i obazre. U dubini hrastove šume, na čijoj su ivici bivakovali, tinjao je bled sjaj, koji nije poticao od mesečine. Bleskao je i tamneo naizmenično, kao signalni fenjer kojim se sporazumevaju moreplovci. On se izvuče iz ležaja i stegnuta srca pođe prema plamenom znaku. Prođe kroz razređeno drveće, stapaajući se sa tminom između stabala, i primače se sjaju.

Usred šume, na čistini raskršenoj gromovima, gorela je lomača. Oko nje je stajalo sedmoro ljudi, šest starosta Crkve hodočasnika i sedmi, John Howland, u crnim pelerinama i pod crnim šeširima visokog tuljca, držeći se za ruke i tiho, u pobožnom prizivanju, izgovarajući reči nepoznatog jezika, obrazujući telima zatvoreni prsten, u čijem je središtu sed i potpuno nag crvenokožac, predvodnik one petorice što ih je srela Standishova izvidnica, iz zemljanog ćupa, stegnutog pod pazuhom, na plamen izlivaao mlazeve vode. Vatra se postepeno gasila a hodočasničko kolo nestajalo u tmini.

Crtež što ga je oboleli renegat Crkve čizmom na pesku Cape Coda ostavio, sada je oživeo. Na zemlji je bio nedovršen. Nedo-stajala mu je figura čoveka koji ćup u rukama drži. Sada je slici i on dodat. S likom čoveka nerazumljivi crtež je postao – *zodijački znak Vodolije*.

John Alden prepozna i jednu reč litanije. Ličila je na ime okeana kojim su doplovili, iako to nije bila. Zadrhta. Shvati da mu je strpljenje nagrađeno, radoznalost zadovoljena i samopostovanje sačuvano. Ali i da mu ostaje da – sačuva život.

Sutradan u zoru, na pesku zaliva, omanja je grupa iseljenika čekala brodski čamac. Među njima behu dva Johna, Alden i Howland. Padala je siva kiša s prvim lutajućim pahuljama snega. Ukotvljen nedaleko od obale, *Mayflower* je dizao jedra. Kad se i oni na palubu uspnu, kapetan Jones će narediti da se digne sidro i jedrenjak će još jednom, po poslednji put, zaploviti na zapad. Iza njih, u magli, tavnela je šuma bez lišća. Drveće je škripalo na vetru.

Sinoć je vetar bio vezan za zemlju. Tek kada je iz Vodolijinog ćupa iscurila sva voda – Aldenu se činilo satima da teče, iako ćup nije bio dubok – i vatra se ugasila, vetar se naglo od zemlje odvezao, a nebo zatreslo rasporeno munjom, pod čijom je prodornom svetlošću mesto hodočasničkog obreda najednom ostalo prazno. Mislio bi da je sve to sanjao da se, dok su se iseljenici u čamce ukrcavali, u šumu ne vrati i otkri ugljenisane tragove drva.

Sad je stajao s Howlandom izdvojen od Allertonovog i Mullinsovog domaćinstva koja su ostala poslednja za ukrcavanje. Plima im je oblivala vrhove čizama. Pokrete nogu i ostavi jasnu stopu u pesku. Pena je prekri pa se povuče, ali je otisak noge ovog puta ostao.

Baci pogled u maglu iza koje se, mestimično istrtr, crneo reljef Cape Coda. I seti se jedne priče o paklu.